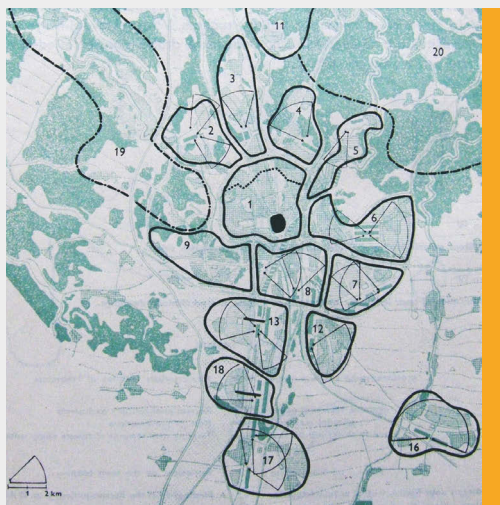

JAN DOSTALÍK

Organická modernita

Ekologicky šetrné tendence
v československém urbanismu
a územním plánování (1918–1968)

EDIS
Ediční řada disertačních prací
Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity

Svazek 13

muni
PRESS

ORGANICKÁ MODERNITA

**Ekologicky šetrné tendence
v československém urbanismu
a územním plánování (1918–1968)**

JAN DOSTALÍK

Masarykova univerzita
Fakulta sociálních studií
Brno 2015

Publikace byla vydána s finanční podporou Fakulty sociálních studií MU jako součást edice EDIS. Cílem edice je podpora publikačních aktivit badatelů, kteří získali titul Ph.D.

Vědecká redakce Masarykovy univerzity:

prof. PhDr. Ladislav Rabušic, CSc.
Mgr. Iva Zlatušková
Ing. Radmila Droběnová, Ph.D.
Mgr. Michaela Hanousková
doc. Mgr. Jana Horáková, Ph.D.
doc. PhDr. Mgr. Tomáš Janík, Ph.D.
doc. JUDr. Josef Kotásek, Ph.D.
Mgr. et Mgr. Oldřich Krpec, Ph.D.
prof. PhDr. Petr Macek, CSc.
PhDr. Alena Mizerová
doc. Ing. Petr Pirožek, Ph.D.
doc. RNDr. Lubomír Popelínský, Ph.D.
Mgr. David Povolný
Mgr. Kateřina Sedláčková, Ph.D.
prof. RNDr. David Trunec, CSc.
prof. MUDr. Anna Vašků, CSc.
doc. Mgr. Martin Zvonař, Ph.D.

Recenzent: prof. PhDr. Jiří Kroupa, CSc.

Na obálce: Fuchs, Bohuslav. *Nové zónování: urbanistická tvorba životního prostředí z hlediska sídelního a krajinného*. 1. vyd. Praha: Academia, 1967, s. 64. Otištěno s laskavým souhlasem Nakladatelství Academia.

© 2015 Mgr. Jan Dostálík, Ph.D.

ISBN 978-80-210-8284-7 (online : pdf)

ISBN 978-80-210-7876-5 (brožovaná vazba)

OBSAH

ÚVOD	9
1 K POJMOSLOVÍ KNIHY	15
Organická modernita	15
Ekologicky šetrné tendence v československém urbanismu a územním plánování (1918–1968)	18
2 MEZI MĚSTEM A KRAJINOU (1918–1938)	21
2.1 Doba meziválečná	21
2.1.1 Proměny krajiny a měst I.	22
2.1.2 Instituce ve 20. a 30. letech	26
Apendix I: Zahradní města, inženýrské stavby a krásy domoviny (1908–1917)	30
2.2 Plánování prostředí v mladém státu	35
2.2.1 Účelná, zdravá a krásná města	35
2.2.2 Národní upravovací plán	37
2.2.3 Láska k domovině a veřejné dobro	39
2.2.4 Plánovat a chránit	42
2.2.5 Perspektivy urbanismu	43
2.2.6 Regionálním plánováním k biotechnické době	44
2.3 Plánováním proti krizím	47
2.3.1 Starší generace: mírné naléhání	48
2.3.2 Soulad ochrany přírody s rozvojem průmyslu a hospodářství	49
2.3.3 Mladší generace: v zájmu města a krajiny	51
2.3.4 Moderní trendy v zahraničí	55
2.3.5 Urbanizace, nebo desurbanizace?	58

Appendix II: Organický přístup v architektuře	59
2.4 Shrnutí meziválečného období	60
3 OD DIKTATURY K LIDOVÉ DEMOKRACII (1939–1949)	67
3.1 Doba válečná a poválečná	67
3.1.1 Proměny krajin a měst II.	68
3.1.2 Právní předpisy a instituce ve 40. letech	69
3.2 První vlna ekologicky šetrných přístupů	76
3.2.1 Modernita biofóbní, nebo biofilní?	76
3.2.2 Pestří inženýři	80
3.2.3 Biologové a ochránci přírody za války	84
3.2.4 Architektonický humanismus	87
3.2.5 Biologický universalismus	90
3.2.6 Spacialismus: smíření techniky s přírodou	94
3.2.7 Obytná krajina a pannaturalistický socialismus	97
3.2.8 Země krásná	101
3.2.9 Hnutí za novou krajinu	103
3.3 Shrnutí válečného a poválečného období	105
4 MEZI VČEREJŠKEM A ZÍTŘKEM (1950–1959)	111
4.1 Doba lidové demokracie	111
4.1.1 Proměny krajin a měst III.	112
4.1.2 Právní předpisy a instituce v 50. letech	114
4.2 Úpadek a obrození	123
4.2.1 Tiché období	123
4.2.2 Aktivní brněnský ústav	125
4.2.3 Krajina a sídliště	128
4.2.4 Rady geologa	129
4.2.5 Rajónové a biologické plánování	130
4.2.6 O zdobnictví a zbytečnostech v architektuře	131
4.2.7 Rozkol mezi teorií a praxí	133

4.2.8 Brněnská skupina pokračuje	134
4.2.9 První rajónové studie rekreačních oblastí	136
4.2.10 Krajinní biologové a zahradní architekti	137
4.2.11 Rok 1959	139
4.3 Shrnutí padesátých let	140
5 „ZELENÁ“ ŠEDESÁTÁ (1960–1968)	145
5.1 Doba socialistická	145
5.1.1 Proměny krajin a měst IV.	146
5.1.2 Právní předpisy a instituce v 60. letech	148
5.2 Boom ekologické šetrnosti (?)	157
5.2.1 Biologické a krajinářské plánování	157
5.2.2 Krajinářská architektura	161
5.2.3 Město v zeleni	165
5.2.4 Odkrývání fikových listů	167
5.2.5 Tvorba komplexního životního prostředí	169
5.2.6 Organický region a rekreační krajina	173
5.2.7 Brněnské zónování	178
5.2.8 Systémový přístup	181
5.2.9 Rok 1967	187
Apendix III: Po roce 1968	188
5.3 Shrnutí šedesátých let	189
ZÁVĚR	195
Přístupy, hodnoty a skryté předpoklady	195
Organické modernity	198
Další badatelská témata	201
RESUMÉ / SUMMARY	203
POUŽITÉ ZKRATKY	211

POUŽITÉ ZDROJE	213
PŘÍLOHY	235
Příloha č. 1: Seznam dobových periodik	237
Příloha č. 2: Soupis vybraných ekologicky šetrných projektů, studií a plánů (1909–1969)	239
Příloha č. 3: Medailony vybraných architektů, inženýrů a přírodovědců	243
Ctibor Blatný	243
Gorazd Čelechovský	244
Otokar Fierlinger	247
Bohuslav Fuchs	251
Edvard Galuszka	252
Karel Honzík	254
Emanuel Hruška	255
Jaromír Klika	260
Milan Kodoň	262
Jindřich Krise	263
Ladislav Kubík	265
Otakar Kuča	266
Jindřich Kumpošt	268
Zdeněk Lakomý	270
Rudolf Maximovič	272
Alois Mikuškovice	273
Antonín Pfeffer	275
Silvestr Prát	276
Josef Karel Říha	277
Stanislav Semrád	281
Jaroslav Vaněček	282
Jaroslav Veselý	284
Vladimír Zákřejs	285
Quido Záruba	288
Emil Zimmerler	289
Ladislav Žák	290
JMENNÝ REJSTŘÍK	295

ÚVOD

Hlavním záměrem této knihy, která je upraveným a doplněným vydáním mé disertační práce (Dostálík, 2013c), je přispět k poznání dějin moderního urbanismu a územního plánování. Historie těchto oborů totiž u nás stále není dostatečně reflektována. Specifikem textu je zaměření na organickou modernitu a ekologicky šetrné tendence, které měly s vývojem moderního prostorového plánování úzkou souvislost a přitom zůstávají stále neprobádané.

Dnes se často mluví o ekologických výrobcích, stavbách, ale i ekologickém (zeleném, udržitelném apod.) plánování měst, krajina a regionů. Tato „ekologická šetrnost“, jak jí budeme v textu označovat, má ale poměrně pestré a hluboké kořeny, které jsou jen málo probádány. Proto si myslím, že historický vhled do reflexe ekologické problematiky je aktuální stále (nejen kvůli samotnému poznání, ale také poučení).

„Je užitečné se čas od času zastavit a najít způsob, jak se rozhlédnout a zorientovat. Jednou z cest tu může být retrospektivní pohled na vývoj ekologické problematiky, na názory našich předchůdců. Které z nich mají trvalou platnost? Které byly jen pomíjivým přáním – otcem myšlenky? Jakých chyb se máme vyvarovat? V čem můžeme navázat a kde musíme hledat nové cesty?“ (Librová, 1987: 243)

Moderní urbanismus a územní plánování nejsou pouhou imaginativní prací s prostorem, ale také normativním plánováním společnosti (Vacková, 2010) a v některých případech se blíží utopickým vizím. Urbanisté a územní plánovači se nezaobírají pouze tím, co se děje a co se stane, ale hlavně tím, co by se stát mělo. Co udělat, aby se zlepšila současná situace? To je hlavní urbanistická otázka. Na zodpovězení ale musí mít urbanista představu o tom, co je „lepší“, a tato představa stojí na tom, co urbanista vnímá jako hodnotné. Jsme tedy u etiky, u otázky hodnot, a zároveň u jednoho z projevů vztahování společnosti ke svému prostředí (okolí, přírodě, světu).

Obecným cílem textu je přispět k poznání dějin prostorového plánování a zároveň k poznání dějin idejí. Konkrétním cílem je zmapovat

ekologicky šetrné tendence v československém urbanismu a územním plánování v letech 1918 až 1968. Text by měl proto přinést, nebo alespoň naznačit odpovědi na následující otázky. První otázkou je: JAK? Jak se projevovaly ekologicky šetrné tendence v československém urbanismu a územním plánování v letech 1918 až 1968? Kniha je také příspěvkem ke studiu modernit/y, proto druhá otázka zní: Jak se ve vymezeném období projevovala v československém urbanismu a územním plánování organická modernita? Následuje pak otázka: KDO? Kteří autoři¹ byli nositeli ekologicky šetrných tendencí? Kdo psal o šetrnosti k přírodnímu prostředí a kdo projektoval s ohledem k přírodnímu prostředí? Bude nás zajímat také otázka: CO? Jaká řešení autoři navrhovali? Jak podle nich chránit a kultivovat přírodní prostředí? Co se má dělat? A nakonec: PROČ? Jaká měli autoři hodnotová východiska? Jakou pro ně mělo přírodní prostředí hodnotu? Proč přírodní prostředí chránit?

Vymezené období jsem nezvolil náhodně. Zachycuje totiž počátky českého moderního plánování prostoru po první světové válce, změny a rozvoj prostorových konceptů za krizí hospodářských i politických, přináší vhled do okupační doby, ale i do změn vzešlých z nástupu socialistického systému v plánování a ve výstavbě. Práce chronologicky končí u velkých urbanistických zásahů do krajiny a u teoreticky i prakticky bohatých 60. let. Po roce 1970 přichází další stadium vývoje prostorového plánování, které má již jiné charakteristiky. Letopočty 1918 a 1968 jsem pak zvolil především symbolicky, protože přesné hranice změn tendencí (ekologicky šetrných ani jiných) nelze stanovit určitým ročníkem.

Mým záměrem je především úvodní seznámení s tématem, nastínění hlavních obrysů a představení konkrétních projevů ekologické šetrnosti, resp. ekologicky odpovědného uvažování. V textu pracuji s řadou dříve nezkoumaných textů a projektů, proto ponechávám poměrně velké množství odkazů na primární i sekundární literaturu, na které může navazovat další badatelská práce.

Práce vychází z několikaletého výzkumu dobových odborných i popularizačních periodik, sborníků, knih, učebnic, ročenek, metodik,

¹ Autory myslím primárně vystudované architektky, sekundárně další odborníky, kteří buď působili jako urbanisté či územní plánovači, anebo apelovali na ekologickou šetrnost v urbanismu a územním plánování z pozic jiných profesí.

výzkumných zpráv, zákonů a také urbanistických studií a územně plánovacích dokumentací.² V letech 2012 a 2013 jsem tyto zdroje doplnil o konzultace s odborníky, z nichž většina byla odborně činná od padesátých či šedesátých let.³

Přehled a kritiku především českých sekundárních zdrojů ponechávám k nahlédnutí v mé disertační práci (Dostalík, 2013c: 22–25).⁴ Rád bych se ale zastavil u několika zahraničních zdrojů, které si podle mne zaslouží pozornost.

Inspiraci v bádání o dějinách prostorového plánování hledáme především v USA, Velké Británii a Německu. Přidávají se k nim postupně i odborníci z jiných zemí. Textem, který měl výrazný vliv na zaměření této knihy – na fenomén organické modernity –, je disertační práce švédské badatelky Meike Schalk *Imagining the Organic City. Modern Tropes of Organization* (Schalk, 2007). Její práce nabízí velice dobré seznámení s filozofickým pozadím organického plánování měst od konce 19. století do 60. let 20. století. Jiný pohled na zažitě představy o modernistických hnutích a jejich vztah k přírodním prvkům a přírodnímu prostředí nabízí sborník *Biocentrism and Modernism* (Botar – Wünsche, 2011) nebo biografická kniha se zobecňujícími přesahy *When Modern was Green: Life and Work of Landscape Architect Leberecht Migge* (Haney, 2010).

V posledních letech se také v zahraničí prosazuje propojování studia dějin měst a environmentálních dějin (Bernhardt, 2001; Mas-

² Základní přehled nabízí kapitola *Použité zdroje a Přílohy č. 1 a č. 2* v závěru této knihy. Ucelený přehled primárních zdrojů je k nahlédnutí v mé disertační práci, zejména v částech *Dobové texty, které obsahují ekologicky šetrné ideje (1908–1972)* a *Další dobové monografie a časopisecké články* (Dostalík, 2013c: 161–186).

³ Konzultanty byli: prof. Ing. arch. Jan Koutný, CSc.; doc. PhDr. Petr Kratochvíl, CSc.; prof. Ing. arch. Mojmír Kyselka, CSc.; Ing. Igor Kyselka, CSc.; prof. Ing. arch. Karel Maier, CSc.; Ing. arch. Vladimír Matoušek, CSc.; Ing. arch. Dušan Riedl, CSc.; prof. Ing. arch. Ivan Ruller; prof. Ing. Josef Říha; DrSc.; Ing. Alois Slepíčka, DrSc.

⁴ Rád bych jen stručně upozornil na několik důležitých knih z posledních let, které jsem nemohl v disertaci zmínit. Velkým souhrnným dílem a završením několik desítek let trvajících historických prací Jiřího Hružy je kniha *Svět měst*, která vyšla po autorově smrti (Hružá, 2014; o knize: Dostalík, 2014). Aktualizace se dočkala monografie Ladislava Žáka (Dvořáková, 2013), vyšly paměti Emila Zimmlera (Zimmler et al., 2013) a organičnosti i ekologické šetrnosti se dotýká rovněž kniha *Za krásnější svět: tradicionalismus v architektuře 20. a 21. století* (Horáček, 2013).

sard-Guilbaud – Thorsheim, 2007; Light, 2009: 161–171; Mauch, 2013). Stále větší pozornost je věnována i studiu dějin městské zeleně a „ozeleňování“ měst (Clark, 2006; Brantz – Dümpelmann, 2011; u nás Kupka, 2006).

Zájem zahraničních badatelů ale v několika posledních letech vzrostl i o dějiny architektury, urbanismu a plánování v zemích bývalého východního bloku (Wakeman, 2014: 156). Tématu *socialistické modernity* v československé architektuře a urbanismu se dlouhodoběji věnuje například studentka Kennetha Framptona Kimberly E. Zarecor (anglicky 2011, česky 2015).

Zmíněným i dalším tematům z oblasti historie měst, urbanismu, prostorového plánování se věnuje hned několik odborných mezinárodních časopisů. Mezi nejvýznamnější patří *Architektúra a urbanizmus*, *Planning Perspectives*, *Journal of Planning History* nebo *Journal of Urban History*. Z naznačeného je zřejmé, že se v zahraničí už řadu let objevují nová témata, na která se snaží navázat i tato práce.

Základní struktura této knihy zůstala stejná jako u disertační práce. První kapitolu věnuji seznámení se základními pojmy a koncepty jako je *organická modernita* nebo *ekologická šetrnost*. Potom přichází na řadu kapitoly, které jsem rozdělil chronologicky podle charakteristických období: 1918–1938; 1939–1949; 1950–59; 1960–1968. Text obsahuje také tři appendixy, které doplňují probíraná témata.

Každou z následujících čtyř kapitol uvádím základním připomenutím dobových souvislostí a také změn, které probíhaly v krajině i ve městech. Následuje představení nejdůležitějších institucí a klíčových právních předpisů, které měly bezprostřední vlivy na dobové ekologicky šetrné tendence. Nejrozsáhlejší část věnuji vlastním ekologicky šetrným tendencím, které popisují většinou chronologicky s přihlédnutím ke kontinuitě témat či idejí jednotlivých autorů. Kvůli autentičnosti jejich výpovědí dávám v textu větší prostor přímým citacím. Každá kapitola je zakončena shrnutím.

Závěrečná pasáž je především zamýšlením nad hodnotami, které stály za snahami chránit a kultivovat přírodní prostředí, a nad *organickou modernitou*, resp. *organickými modernitami*. Závěr také představuje několik dalších badatelských témat, která se touto knihou otevírají. Velice důležitou součástí knihy jsou přílohy, které doplňují vlastní text o: seznam dobových periodik; soupis vybraných ekologicky še-

trných projektů, studií a plánů (z let 1909–1969); a medailony vybraných osobností.

Knižní forma si vyžádala několik úprav. Oproti disertační práci jsem zkrátil rozsáhlou úvodní část, vynechal některé popisné detaily a dvě rozsáhlé přílohy (*Dokumenty a rezoluce (1924–1967)* a *Tabulku s nejdůležitějšími milníky, 1909–1972*). Obsáhlou přílohu *Dobové texty, které obsahují ekologicky šetrné ideje (1908–1972)* jsem zkrátil a přepracoval do *Seznamu použitých primárních a sekundárních zdrojů*. V textu jsem naopak některá témata rozvedl (především zahraniční dobové trendy), aktualizoval jsem některé informace a doplnil nejnovější sekundární literaturu. Nejvýraznějším obohacením, které se projevilo i v názvu knihy, je však zaměření na fenomén *organické modernity*.

1 K POJMOSLOVÍ KNIHY

Organická modernita

Hlavní název této knihy nevznikl náhle, ale vynořil se až ke konci sepisování disertační práce, proto se v jejím původním názvu neobjevil. Souhrnným označením *organická modernita* totiž můžeme velice dobře označit některé rysy doby a zároveň i ekologicky šetrné tendence, které nás zajímají. Slova *organický* i *modernita* mají ale řadu významů a souvislostí, proto si nejprve obě slova vymežíme.

Kořenem slova *organický* je organ – *orgán*, tedy funkčně a fyzicky ohraničená část určitého celku. Slovo *orgán* bylo do češtiny přeneseno z německého *Organ* (stejněho významu) z pozdně latinského *organum* (nástroj, smyslové ústrojí, orgán), které byl odvozeno z řec. *órganon* (nástroj, nářadí, dílo) od *érgon* (dílo, práce) (Rejzek, 2001: 431). Vychozím pro tuto práci je však význam, který poprvé prosazoval pravděpodobně již Aristoteles. Ten chápal orgán především jako nástroj (*órganon*) vyššího celku. Logiku považoval za nástroj a nutnou součást vědeckého poznání. Podobně orgány lidského těla pro něj byly nezbytnými nástroji a součástmi lidského organismu (Dostalík, 2007: 9).

Orgán je tedy část celku a zároveň i nástroj, který celku slouží. To je velice důležité pro pochopení *organické modernity*, u které můžeme za vyšší celek (organismus) považovat svět, přírodu, lidskou společnost (lidstvo, stát, národ, komunitu,...). Nižšími jednotkami (orgány) takového superorganismu mohou být krajina, region, město, architektura, člověk. Tyto nižší jednotky pak lze dále považovat za samostatné organismy s vlastními orgány. Vzniká tak *organická hierarchie*, mezi jejíž hlavní rysy patří *strukturovanost*, *provázanost*, *závislost*, *účelnost* a často bývá doplněna i *přirozenost* a *živost*.⁵

⁵ Na první čtyři rysy poukazují některá odvozená slova: *organizovat* – sdružit, sdružovat určitým řádem za jistým účelem; účelně pořádat, připravit, účelně uspořádat k plnění určitých funkcí; a *organizace* – sdružení osob; účelné uspořádání, správa, organizování; způsob uspořádání.

S přirozeností a živostí se pojí: *organismus* – ústrojí, ústrojenství; živá bytost, jedinec; celek uspořádaně a účelně složený a uzpůsobený k určitým funkcím (Kraus et al., 2005: 576).

Podle encyklopedického hesla pak adjektivum *organický* může znamenat: a) ústrojný, jsoucí živočišného, nebo rostlinného původu, živý; b) související s orgánem, organismem; c) tvořící složku struktury celku, účelně uspořádaný, vzájemně se doplňující, přirozeně z něčeho vyplývající, vhodně, ústrojně, přiměřeně použitý (Kraus et al., 2005: 577). Posledně jmenované vychází z antického chápání, a právě tímto způsobem jej budeme nahlížet i my.

Různé organické směry a hnutí pak často vycházejí z klasické aristotelovské úvahy, že *hodnota celku je vyšší, než je součet hodnot jeho částí*. Typickým příkladem je živý organismus, který má specifické schopnosti vyplývající ze společné činnosti jeho orgánů. Navíc pokud bychom měli k dispozici všechny části organismu a dokonale je složili a propojili, život (tedy základní a mystickou přidanou hodnotu) nevytvoříme. Podobně byl u některých organických směrů vnímán i člověk a jeho vztah ke společnosti. I když má člověk svou vlastní hodnotu, společnost má hodnotu vyšší než je součet hodnot lidí a má také specifické vlastnosti, které jednotliví lidé nemají.⁶

Slovem *modernita* bývá nejčastěji označováno historické období od 19. století, kdy začalo docházet k výrazným změnám v evropské společnosti zejména v důsledku průmyslové revoluce. Konec modernity, nebo alespoň její první fáze, lze umístit do 60. let 20. století, kdy na západě začínají projevy nového období, někdy označovaného jako posmodern(it)a, jindy jako další fáze modernity. *Modernitou* bude pro tento text nekomplikovaně a obecně to, čím je moderní doba charakteristická. Z dlouhé řady definic, klasifikací a dělení modernit/y jsou pro následující text důležité práce Ulricha Becka (Beck, 1986; česky 2004), Anthonyho Giddense (Giddens, 1990; česky 1998) a jejich komentátora Jana Kellera (Keller, 2007).

Ulrich Beck přišel v 80. letech 20. století s teorií reflexivní modernity,⁷ která mu pomohla odlišit dvě vývojové fáze modernity. *Reflexivní modernitou* je podle Becka sebekritická modernita, která zpochybňuje sama sebe. Kořeny toho zpochybňování stojí v základním moderním

⁶ Podrobněji v disertační práci *Imagining the Organic City: Modern Tropes of Organization* (Schalk, 2007).

⁷ Častěji *reflexivní modernizace*. Rozlišení mezi modernitou a modernizací nechám nyní stranou, pro zájemce doporučuji knihu *Teorie modernizace* (Keller, 2007).

a modernistickém přístupu ke světu, který kritizuje a vyhraňuje se vůči předešlému (typicky vůči tradici). A tak podobně jako se starší fáze modernity (jednoduchá, průmyslová, první) vyhraňovala od 19. století vůči tradici, tak se nová fáze modernity (reflexivní, druhá) vymezuje v 2. polovině 20. století vůči modernitě starší.

Kvůli časovému vymezení je pro nás *jednoduchá modernita* klíčová. Adjektivum jednoduchá získala proto, že se snažila dávat jednoduché a jednoznačné odpovědi. Ovšem při pohledu do historie 1. poloviny 20. století můžeme nalézt řadu příkladů, které tento pohled narušují. Tyto nejednoznačnosti se vynořují například v dobových úvahách o vztahu člověka k přírodě, nebo vztahu k tradici, který nebyl pouze odmítavý. Abychom mohli lépe zachytit i tyto nejednoznačnosti, využijeme proto termín *organická modernita*.

Organická modernita je zvláštní forma modernity, která se velice podobá jednoduché modernitě. Ovšem v některých rysech je jiná. Především je *složitá*. Nevyhraňuje se tolik vůči tradici, není tolik průmyslová, pragmatická, přesto uznává pokrok, jejím cílem je rozvoj společnosti a hlavním nástrojem racionalita. Má ale zájem o přírodní prostředí a organismy a rozum se často snaží spojit s citem. Zajímavé na organické modernitě je i to, že reflektuje některé své aspekty. Snaží se zmírnit dopady technologického pokroku, reflektuje ekologické problémy, uvědomuje si organickou provázanost světa a procesů v něm. Uvědomuje si organický vztah částí k sobě navzájem i k celku, který má pro ní přidanou hodnotu. Organická modernita v různých formách klade důraz na strukturovanost, provázanost, závislost, účelnost, přirozenost a živost.

Tento koncept *organické modernity* nám pomůže sledovat zejména vývoj moderního prostorového plánování, které bylo (a stále je) bytostně spjato s *organičností*.⁸ Zaměřuje se totiž na hodnotu celku, upřednostňuje veřejný zájem oproti zájmům jedinců. Modifikujeme-li výše zmíněnou definici organického, pak můžeme uvést, že: *prostorové plánování se snaží sloužit celku, účelně uspořádávat, vzájemně doplňovat, pracovat vhodně, ústrojně a přiměřeně*. Navíc platí, že:

⁸ V antickém slova smyslu. Konkrétní projevy různých *organických urbanismů* (např. E. Saarinen, A. Aalto, F. L. Wright, R. Neutra, H. B. Reichow, E. Hruška, F. Fuchs) v tuto chvíli necháme stranou.

„Základem veškeré urbanistické činnosti byla [a často stále je] víra, že společnou koordinovanou akcí je možno změnit kvalitu prostředí k lepšímu, a tím zlepšit kvalitu života.“ (Maier in Kováč – Komrska, 2000: 41).

Ekologicky šetrné tendence v československém urbanismu a územním plánování (1918–1968)

Slovo *ekologické* (příp. ekologicky šetrné) je odvozeno od ekologie jako přírodní vědy, která (zjednodušeně) studuje vztahy mezi organismy a mezi organismy a jejich prostředím. Adjektivum ekologický se tedy původně vázalo k této vědní disciplíně. V obecné řeči je ale *ekologické* chápáno častěji jako „pozitivní vůči životnímu prostředí“, což však přináší několik nesnází. Co je to pozitivní? Pro koho pozitivní? Co je to životní prostředí? Životní prostředí koho? (Maceková, 2013: 24–25). Navíc se s tímto slovem pojí řada emocí a konotací. Petr Suske (2008: 12) uvedl, že pojem *ekologický* lze chápat jako optimalizující vztah mezi organismem a prostředím či jako optimalizující vztah mezi umělým a přírodním prostředím. Taková optimalizace ovšem patří vůbec k prazákladům plánování prostředí člověka. Proto, abych odlišil ekologické (jako týkající se ekologie), ekologické (jako pouze pozitivní vůči životnímu prostředí) a ekologické (jako optimalizující), připojil jsem slovo *šetrné*. Tím jsem se pokusil akcentovat vnímavý vztah k přírodnímu prostředí, uvědomování si širších příčinných souvislostí a také aktivní přístup k nápravě.⁹

Za *ekologicky šetrné tendence* pak v této knize považuji takové myšlenky, plány, projekty, koncepce a vize, které kriticky hodnotí nepříznivé zásahy člověka do přírodního prostředí¹⁰ a zároveň předkládají

⁹ Pokusil jsem se tím eliminovat protimluv, který přirozeně slovo „ekologický“ ve spojení s architekturou, urbanismem i územním plánováním vyvolává. Téměř každý architektův zásah do krajiny je v důsledku proti-ekologický. Ovšem tato práce nehodnotí „dopady na životní prostředí“, ale snaží se sledovat vývoj idejí, které za ekologicky šetrné označit jistě lze.

¹⁰ Přírodní prostředí (*natural environment*) je v tomto textu vnímáno jako prostředí původní, přírodě blízké, člověkem kultivované i devastované. Do částečného protikladu lze postavit umělé, stavěné prostředí (*built environment*), na kterém mají velkou zásluhu právě architekti. S prorůstáním stavěného prostředí do přírodního a naopak přiváděním a ponecháváním přírodního prostředí ve stavěném